

DOI: [10.32702/2307-2105-2021.1.109](https://doi.org/10.32702/2307-2105-2021.1.109)

УДК 330.35

*А. О. Сітковська,
к. е. н., доцент, доцент кафедри економіки,
Дніпровський державний аграрно-економічний університет, м. Дніпро
ORCID ID: 0000-0003-1892-6314*

*А. В. Земляна,
студентка групи ЕК-1-17,
Дніпровський державний аграрно-економічний університет, м. Дніпро
ORCID ID: 0000-0002-9643-8183*

ФОРМУВАННЯ КОНКУРЕНТНОГО ПОТЕНЦІАЛУ ПІДПРИЄМСТВА: ТЕОРЕТИЧНИЙ АСПЕКТ

*A. Sitkovska
PhD in Economics, Associate Professor,
Associate Professor of the Department of Economics,
Dnipro State University of Agriculture and Economics, Dnipro
A. Zemlyna
Student group EK-1-17,
Dnipro State University of Agriculture and Economics, Dnipro*

ESTABLISHMENT THE COMPETITIVE CAPACITY OF ENTERPRISE: THEORETICAL ASPECT

Стаття присвячена дослідженню сутності поняття «конкурентний потенціал». Досліджено трактування поняття «потенціалу» та «конкурентного потенціалу» в науковій економічній літературі. Визначено характерні спільні риси конкурентного потенціалу. Досліджено особливості формування та розвитку конкурентного потенціалу та висвітлено властивості йому притаманні. Встановлено, що процес трансформації ресурсів в можливості здійснюється за допомогою взаємодії певних інструментів і механізмів, під впливом останніх ресурси можуть бути використані системою для досягнення певних цілей. Визначено основні складові, які формують інструменти та механізми трансформації і здійснено їх розподіл на групи. Наголошено на пріоритетності рідкісних складових в конкурентному потенціалі, які формують ключові компетенції підприємства. Визначено наявність ендогенних і екзогенних факторів, що впливають на конкурентний потенціал та формують загальні принципи функціонування підприємства, його потенційні властивості.

The formation and modernization of the company's potential is associated with ensuring its reproduction in an environment where a large number of competitors, transformation process in its structure and reconstruction, technical re-equipment and diversification of the production process. The effective functioning of the business entity in any industry in market conditions and strengthening its competitive position and necessitates it. A study of the scientific understanding of the term "potential" allows us to conclude that its introduction into economic research was associated with

ways to solve problems of comprehensive assessment of the level of development of productive forces. In general, the use of the term potential is used at both the macro-, meso- and microlevels. Considering the competitive potential, we note that it occupies a special place in the system of economic potential. The specificity of this concept is due to the fact that, unlike other similar categories, the dynamics of competitive potential has a double origin. Based on the etymology of the word, the potential of the system is a relative phenomenon in nature and variable over time, because it is a carrier of both resource and instrumental components that determine the relativity of the potential category and are the source of its internal dynamics. At the same time, the internal structural complexity of competitive potential increases relative to other types of potential due to the dynamism and relativity of the feature being studied - competition.

The main elements of competitive potential are resources and tools and opportunities that allow you to use these resources to achieve the objectives in a particular economic center. The process of transformation of resources into opportunities is carried out through the interaction of certain tools and mechanisms, under the influence of the latter resources are available for combination, reproduction, is can be used by the system to achieve certain goals. The competitive potential of the business entity is a combination of internal and external opportunities, which are formed due to the impact of tools and mechanisms on the available resources, formed in the macro and micro environment. Its most characteristic features are variability and adaptability, which provides the company with greater success in competition.

Ключові слова: *потенціал; конкурентний потенціал; ресурси; можливості; підприємство .*

Key words: *potential; competitive potential; resources; opportunities; enterprise.*

Постановка проблеми. Активізація процесів глобалізації та поступова лібералізація зовнішньої торгівлі відкривають перспективи доступу вітчизняних підприємств до світових висококонкурентних ринків, а також створюють передумови для входження іноземних товаровиробників на внутрішні ринки. Враховуючи поточний розвиток ринкових відносин в країні, а саме недосконалість ринкової інфраструктури, значні коливання цін на продукцію та виробничі ресурси, жорстока конкурентна боротьба, найпріоритетнішим завданням управління підприємством має стати формування та ефективне використання конкурентного потенціалу, його поточних і перспективних можливостей.

Формування і модернізація потенціалу підприємства пов'язана з забезпеченням відтворення його в середовищі, де функціонує велика кількість конкурентів, трансформаційними процесами в його структурі і реконструкцією, технічним переозброєнням і диверсифікацією виробничого процесу. Ефективне функціонування суб'єкта підприємництва в будь-якій галузі в умовах ринку і посилення його конкурентної позиції й зумовлює таку необхідність.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Враховуючи велике значення рівня конкурентного потенціалу суб'єкта підприємництва для активної діяльності і розвитку та формування його конкурентоспроможності, на сьогодні велика кількість науковців присвячує свої дослідження саме питанням його генезису, формування та реалізації. Даній проблематиці присвячено значну кількість фундаментальних робіт видатних науковців: Г. Азоєва, І. Ансоффа, І. Арєнкова, І. Войцеховської, А. Воронкової, О. Гудзинського, І. Должанського, Н. Краснокутської, В. Павлової, М. Портера, І. Олексюка, Я. Саліхової, С. Семененко, І. Рєпіної, О. Федоніна та ін.. Проблеми управління потенціалом розглядається у дослідженнях З. Варналія, А. Воронкова, А. Задой, Н. Краснокутської, С. Лапіна, І. Рєпіної, О. Федоніна та ін.

Метою дослідження є дослідження сутності поняття «конкурентний потенціал», особливостей формування та розвитку конкурентного потенціалу суб'єкта підприємництва.

Виклад основного матеріалу дослідження.

Формування конкурентного потенціалу, який передбачає становлення і поєднання системи ресурсів і компетенцій, які б дозволили створити фактори успіху в досягненні довгострокових і оперативних цілей діяльності підприємства, тобто виступали б як результат їхньої взаємодії є одним з головних напрямів його стратегічного розвитку.

Дослідження наукового розуміння терміну «потенціал» дає можливість зробити висновок, що його запровадження в економічні дослідження було пов'язане зі способами розв'язання проблем комплексної оцінки рівня розвитку виробничих сил. В цілому використання терміну потенціалу застосовують як на макро-, мезо- і мікрорівні. В енциклопедичному словнику подається визначення потенціалу як економічної категорії, що «являє собою сукупність економічних ресурсів і можливостей, які можуть бути використані для досягнення цілей соціально-економічного розвитку суспільства» [8]. Так, досліджуючи потенціал розширеного

виробництва, зазначалося, що він характеризує ресурсні можливості національної економіки щодо економічного зростання [9]. Як видно з визначень поняття потенціалу асоціюється з максимальною можливістю країни створювати продукцію і надавати послуги.

Ряд зарубіжних дослідників на мікрорівні розглядають потенціал як ресурсну основу діяльності суб'єкта підприємництва. Вони зазначають, що: «ресурсами є всі активи і можливості, які прямо або опосередковано належать фірмі, які дозволяють їй розробляти і реалізовувати стратегію, яка призводить до стійких конкурентних переваг» [13]. Потенціал підприємства це «сумарна вартість його основного, оборотного і людського капіталу, патентного фонду і ноу-хау, інформаційних технологій, брендів та інших конкурентних переваг підприємства в сферах науки, техніки, технології та управління, що забезпечують його конкурентоспроможність» [10] Бачевський Б.Є. розглядає потенціал підприємства як його властивість, як «носія штучного походження, забезпечити очікуваний суб'єктом оцінки позитивний (або негативний) результат в існуючій системі зовнішніх обмежень з урахуванням здатності носія до розвитку» [3].

Не дивлячи на наявні відмінності в трактуванні цієї категорії, в них є як мінімум дві спільні риси: ресурси і можливості. До складу перших відносять як активи (земельні, трудові, матеріальні, фінансові тощо) так і процеси, які пов'язані з організаційними процедурами. Стосовно другої риси – можливості, то її розглядають як знання, вміння, навички, які важко відтворити в умовах окремих підприємств. Саме вони формують організаційні механізми і окремі інструменти, що поєднують і трансформують ресурси способом, який дозволяє досягти найбільшого ступеня реалізації сукупного потенціалу підприємства.

Розглядаючи конкурентний потенціал відмітимо, що він займає особливе місце в системі економічного потенціалу. Специфічність даного поняття зумовлена тим, що на відміну від інших аналогічних категорій динамічність конкурентного потенціалу має подвійне походження. Виходячи з етимології слова, потенціал системи явище відносне за своєю сутністю і змінне з часом, оскільки є носієм водночас як ресурсної, так і інструментальної складових, які зумовлюють відносність категорії потенціалу і є джерелом його внутрішньої динаміки. Водночас внутрішня структурна складність конкурентного потенціалу зростає відносно інших видів потенціалу за рахунок динамічності і відносності ознаки, яку досліджують – конкуренції [7].

Так, конкурентний потенціал це сукупність конкурентних переваг над іншими організаціями даної галузі та можливостей використання даних переваг в майбутньому для забезпечення стійкої позиції на ринку. До особливостей цієї категорії відносять те, що конкурентний потенціал є системою в склад якої включається внутрішнього і зовнішнього середовища та підсистема конкурентних стратегій, тобто остання є його структурним елементом. Стосовно останньої складової, то в господарській практиці конкурентна стратегія є інструментом формування і реалізації потенціалу, а не його самого [11].

Березін О.В. розглядає конкурентний потенціал як «здатність ефективніше за інших суб'єктів ринку використовувати сукупність ресурсів, спрямовуючи її на найбільш повне задоволення потреб споживачів, зменшення витрат, оптимізацію власних економічних вигід» [4]. Ряд дослідників конкурентний потенціал визначають як сукупність «наявних природних, матеріальних, трудових, фінансових і нематеріальних ресурсів та можливостей об'єктів і/або суб'єктів господарювання, які дозволяють їм отримувати конкурентні переваги перед іншими учасниками ринку» [1], розкриваючи причинно-наслідкові зв'язки між конкурентним потенціалом, конкурентними перевагами і конкурентоспроможністю, акцентуючи увагу на тому, що потенціал визначає можливості, в основі яких знаходяться ресурси. Конкурентний потенціал є результатом функціонування конкурентоспроможної організації, здатність створити, виготовити та забезпечити необхідний рівень споживання у замовників, наявний потенціал, уміння його ефективно використовувати та розвивати [12]. Досліджуючи структуру конкурентного потенціалу виділяють внутрішній потенціал, який формується з ресурсного, маркетингового, творчого і інноваційного та зовнішній – ринковий потенціал.

Розглядати конкурентний потенціал підприємства можливо водночас з позиції трьох часових лагів: минулого, як сукупності накопичених ресурсів та можливостей, що обумовлюють функціонування системи та її розвитку; поточного стану, ефективності використання конкурентного потенціалу, що узагальнює рівень практичного його використання та майбутнього, конкурентний потенціал направлений на розвиток (на конкретні цілі та стратегія досягнення) [5]. Для підприємства необхідно систематично проводити діагностику і моніторинг конкурентного потенціалу, який забезпечує отримання інформації про стан і можливі шляхи найбільш ефективного використання потенціалу в часі, а також визначає не тільки напрямки, але й можливості реалізації конкурентної стратегії [6]. Таким чином, конкурентний потенціал, поєднуючи у собі стійкість і змінність станів, містить елементи майбутнього розвитку підприємства, яке прагне максимально його реалізувати. Водночас йому притаманні певні властивості, а саме варіабельність, що зумовлено конкурентною динамікою; адаптивність, тобто пристосування до змін зовнішнього середовища; достатність - забезпечення розвитку підприємства на перспективу; стабільність, наприклад технологія виробництва в визначений період часу; саморегулювання і саморозвиток, тощо [2].

Отже, основними елементами конкурентного потенціалу є ресурси і інструменти та можливості, які дозволяють використовувати дані ресурси для досягнення поставлених задач в певному економічному осередку. Процес трансформації ресурсів в можливості здійснюється за допомогою взаємодії певних інструментів і механізмів, під впливом останніх ресурси є доступними для поєднання, відтворення, тобто можуть бути використані системою для досягнення певних цілей.

До інструментів можемо віднести знання, досвід, навички, тобто системні знання, які мають різні типи походження, наприклад соціальне, тобто відображають управлінську культуру, комунікативну

взаємодію тощо. Інструменти, які об'єднані внутрішньою логікою взаємодії, єдиними цілями і задачами, формують механізми, направлені на зміну ресурсів системи для створення можливостей в тій чи іншій сфері. Основними механізмами трансформації ресурсів в можливості є технології будь-якого виду і типу, оскільки ґрунтуються на знаннях про те, як оптимально використовувати ресурси. Інструменти і механізми, які використовуються можуть бути як традиційними, тобто тими які використовуються для рішення шаблонних задач на основі наявних ресурсів та рідкісними, тобто мати різне походження, різний ступінь прояву і виникати під час ускладнення процесу використання ресурсів і інструментів. Саме останні як складові конкурентного потенціалу формують ключові компетенції підприємства в залежності від рівня універсальності складових (рис. 1). При формування конкурентного потенціалу слід враховувати вплив ендогенних і екзогенних факторів, які водночас створюють загальні принципи функціонування підприємства, його потенційні властивості і можливості їх реалізації та обумовлюють рівень конкурентоспроможності. До екзогенних факторів, які формують конкурентний потенціал підприємств в залежності від галузі можна віднести: умови економічного, соціального, політичного, юридичного характеру, вплив яких можливо поєднати стимулюючими або обмежувальними діями з позиції банків, різних державних органів, інвестиційних компаній, політичних сил і т. ін., також важливим чинником виступають на вході - ринкові умови (діючі на ринках ресурсів умови конкуренції) і на виході з системи (в галузі діючі умови конкуренції).

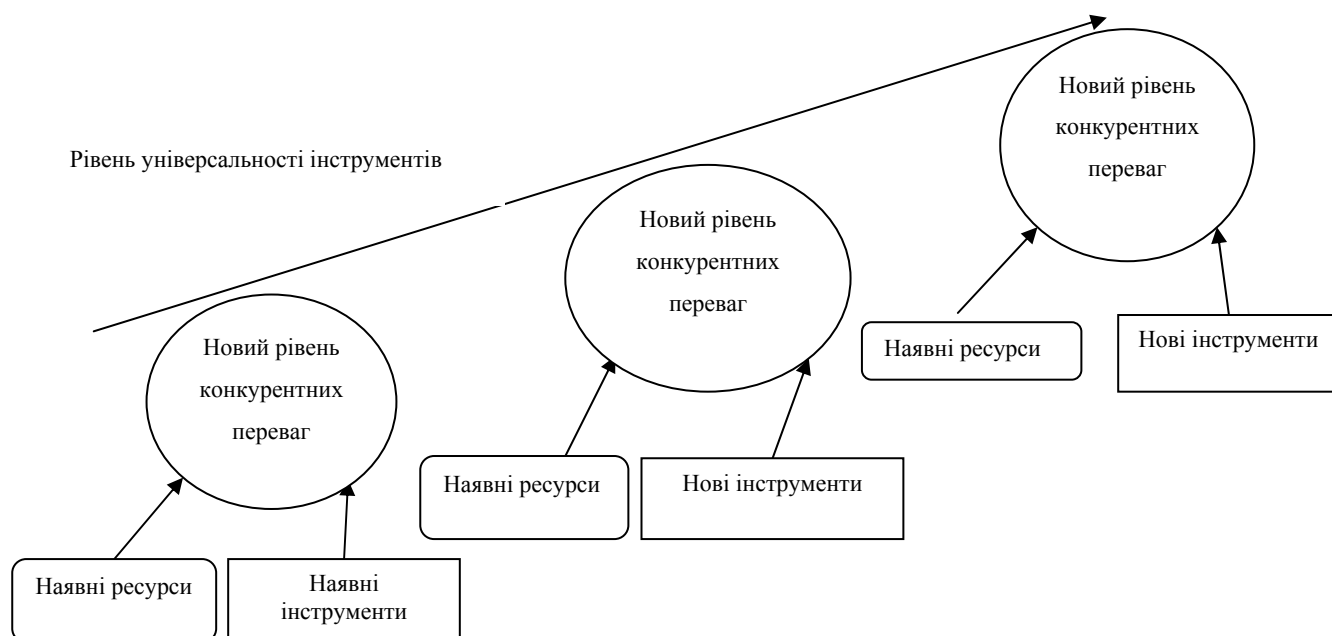

Рис. 1. Рівень унікальності інструментів, які використовуються

До ендогенних можна віднести стратегію підприємства, під реалізацію якої формується і потенціал, досвід, навички потрібні для реалізації встановлених цілей, моральні цінності, культурні цінності тощо. Остання група факторів є вторинними відносно екзогенних, однак їх вплив більш прогнозований і на них можливо впливати з боку суб'єктів підприємництва. Реалізація внутрішніх і зовнішніх конкурентних можливостей підприємства буде відбуватися у випадку коли наявні внутрішні можливості підприємства відповідають зовнішнім конкурентним можливостям.

Висновки. Дослідження категорії конкурентного потенціалу показало, що єдиного підходу до його визначення поки що не встановлено. Дослідження цієї категорії відбувається на різних рівнях і з урахуванням різноманітних факторів. Конкурентний потенціал суб'єкта підприємництва являє собою поєднання внутрішніх і зовнішніх можливостей, які формуються за рахунок впливу інструментів та механізмів на наявні ресурси, що сформовані в умовах макро- і мікросередовища. Найбільш характерними рисами його є варіабельність та адаптивність, що забезпечує підприємству більшого успіху в конкурентній боротьбі.

Література.

1. Аренков И.В. Конкурентный потенциал предприятия: модель и стратегия/ И.В. Аренков, Я.Ю. Селихов, М.А. Гаврилова //Проблемы современной экономики. – 2011. - №4. – С. 120-125 – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : URL :<http://www.m-economy.ru/art.php?nArtId=3801>
2. Балабанова І. В. Конкурентний потенціал як основа формування конкурентних переваг / І. В. Балабанова [Електронний ресурс]. – Режим доступу : URL: <http://www.rusnauka.com/>
3. Бачевський Б.С. Потенціал і розвиток підприємства: Навч. пос./ Б.С. Бачевський, І.В. Заблодська, О.О. Решетняк. — К.: Центр учбової літератури, 2009. — 400 с.

4. Березін О.В. Економічний потенціал аграрних підприємств: механізми формування та розвитку / О.В. Березін, О.Д. Плотник. – Полтава: Інтер Графіка, 2012. – 221 с.
5. Вініченко І.І. Конкуренція: сутність та концепції дослідження/ І.І. Вініченко //Економіка і держава.– 2015. – № 10. – С. 8-10.
6. Гриньов А. В. Засади системного управління конкурентним потенціалом підприємства / А. В. Гриньов, В. В. Шульженко [Електронний ресурс] // Ефективна економіка. – 2010. – № 2. – Режим доступу : URL : <http://www.economy.nayka.com.ua>
7. Гросул В. А. Управління конкурентним потенціалом підприємств Г 88 роздрібної торгівлі : монографія / В. А. Гросул, М. В. Афанасьєва, А. В. Янчев. – Х. : ХДУХТ, 2016. – 244 с.
8. Економічна енциклопедія : у 3-х томах / За ред. С. В. Мочерного. – Т. 3. – К. : Академія, 2002. – С. 206.
9. Немчинов В. С. Экономико-математические методы и модели / В. С. Немчинов. – М. : Наука, 1967. – 207 с. (Избранные произведения в 6 т.; т. 3).
10. Фатхутдинов Р. А. Управление конкурентоспособностью организации / Р. А. Фатхутдинов. – 2-е изд. – М. : ЭКСМО, 2005. – 544 с.
11. Чумак Л. Ф. Теоретичні підходи до визначення та управління конкурентоспроможністю потенціалу підприємства /Л. Ф. Чумак, Г. В. Котляр // Бізнес Інформ. – 2013. – № 1. – С. 215–219.
12. Шершньова З. Е. Стратегічне управління : навч. посіб. /З. Е. Шершньова, С. В. Оборська. – КНЕУ, 1999. – 384 с.
13. Cosselin D., Leysen J., Verbeke T. 2007, Protecting a Nation's Economic Potential: Proposal for a Scientific Research Agenda. EJIS. Vol. 1

References.

1. Arenkov, I.V. Selihov, Ja.Ju. and Gavrilova, M.A. (2011), “Competitive potential of the enterprise: model and strategy”, *Problemi sovremennoj jekonomiki*, [Online], vol. 4, available at: <http://www.m-economy.ru/art.php?nArtId=3801> (Accessed 18 Nov 2020).
2. Balabanova, I.V. (2009), “Competitive potential as a basis for the formation of competitive advantages”, available at: <http://www.rusnauka.com/> (Accessed 7 Dec 2020).
3. Bachevs'kyj, B.Ye. Zablods'ka, I.V. and Reshetniak, O.O. (2009), *Potentsial i rozvytok pidpryiemstva* [Potential and development of the enterprise], Tsentr uchbovoi literatury, Kyiv, Ukraine.
4. Berezin, O.V. and Plotnyk, O.D. (2012), *Ekonomichnyj potentsial ahrarnykh pidpryiemstv: mekhanizmy formuvannia ta rozvytku* [Economic potential of agrarian enterprises: mechanisms of formation and development], Inter Hrafika, Poltava, Ukraine.
5. Vinichenko, I.I. (2015), “Competition: essence and concepts of research”, *Ekonomika ta derzhava*, vol. 10, pp. 8–10.
6. Hryn'ov, A.V. and Shul'zhenko, V.V. (2010), “Principles of system management of competitive potential of the enterprise”, *Efektivna ekonomika*, [Online], vol. 2, available at: <http://www.economy.nayka.com.ua> (Accessed 4 Nov 2020).
7. Hrosul, V.A. Afanas'ieva, M.V. and Yanchev, A.V. (2016), *Upravlinnia konkurentnym potentsialom pidpryiemstv rozdribnoi torhivli* [Management of competitive potential of retail trade enterprises], KhDUKhT, Kharkiv, Ukraine.
8. Mochernyj, S.V. (2002), *Ekonomichna entsyklopediia* [Economic encyclopedia], Akademiia, Kyiv, Ukraine.
9. Nemchinov, V.S. (1967), *Jekonomiko-matematicheskie metody i modeli* [Economic and mathematical methods and models], Nauka, Moscow, Russia.
10. Fathutdinov, R.A. (2005), *Upravlenie konkurentosposobnost'ju organizacii* [Organizational competitiveness management], JeKSMO, Moscow, Russia.
11. Chumak, L.F. and Kotliar, G.V. (2013), “Theoretical approaches to identify and manage the competitive capacity of enterprises”, *Biznesinform*, vol. 1, pp. 215–219.
12. Shersh'n'ova, Z. E. and Obors'ka, S.V. (1999), *Stratehichne upravlinnia* [Strategic management], KNEU, Kyiv, Ukraine.
13. Cosselin, D. Leysen, J. and Verbeke, T. (2007), “Protecting a Nation's Economic Potential”, Proposal for a Scientific Research Agenda. EJIS, Vol. 1.

Стаття надійшла до редакції 20.01.2021 р.